

Судалгааны үндэслэл

Монгол орны эмзэг тогтоц бүхий экологийн өндөр ач холбогдолтой ойн экосистемд сөрөг нөлөө үзүүлж буй үндсэн хүчин зүйлүүдийн нэг нь ойн хөнөөлт шавж, өвчний хөнөөл юм.

Ойн хөнөөлт шавжууд үе үе хэт олширч Монгол орны ойд хөнөөл учруулж байна. Сүүлийн жилүүдэд уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотойгоор ойн хөнөөлт шавжийн хөнөөл нэмэгдэж, ойн экосистемийн үйлчилгээг тогтвортой байлгахад томоохон бэрхшээлийг бий болгож байна.

Навч, шилмүүсний хөнөөлт шавж нь навч, шилмүүсийг үгүйртэл иддэг ба энэ нь фотосинтезийг бууруулдаг бөгөөд үүнээс шалтгаалан нүүрстөрөгчийн шингээлтийг бууруулж, нүүрстөрөгчийн хөдлөл зүйд нөлөө үзүүлж, улмаар ой модны өсөлт буурч, экологи, эдийн засгийн алдагдалд хүргэж болзошгүй байдалд хүргэдэг.

Ойн хөнөөлт шавжийн хэт олшролт нь ойн экосистемийн бүтэц, үйл ажиллагааг өөрчилж, модны биологийн төрөл зүйл, ойн байгалийн сэргэн ургалтад сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна (Linke et al. 2007; Dix et al. 2009).

Температурын өсөлт нь шавжийн популяцийн амьдрах чадвар, хөгжил, нөхөн үржихүй, тархалтын түвшнийг нэмэгдүүлдэг. Монгол оронд тархсан ойн хөнөөлт шавжийн хэд хэдэн зүйлийн тархалтын хэвийн хэмжээ нь сүүлийн жилүүдэд тэлж өргөжиж байна. Мөн зарим зүйл шавжууд шинээр хэт олширч хөнөөл учруулж байна. Тухайлбал, өвлийн төөлүүр эрвээхэй гэх мэт. Тиймээс шавжийн дэгдэлт, хэт олшролт, голомт, тархалтын байдал, талбайн хэмжээг гаргах, зураглал хийх, түүнтэй тэмцэх талбайн хэмжээг гаргах, зураглал хийх нь маш чухал ажил болж байна.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны харьяа “Ойн судалгаа, хөгжлийн төв” УТҮГ-аас зохион байгуулж жил бүр 1,2 сая га талбайд тархалтын судалгаа хийж байгаа хэдий ч судалгаанд хамрагдаж байгаа талбайн хэмжээ хангалтгүй байна. Харин Булган аймаг орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр бие даан жил бүр дунджаар 500.0 мянган га талбайд ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааг явуулж, шаардлагатай газруудад тэмцэх арга хэмжээг хэрэгжүүлж байгаа нь зохих үр дүнгээ өгч байна.

Ойн хөнөөлт шавжийн хор хөнөөлийг тогтоох, тархалт, голомттой талбайн хэмжээг гаргах, тэмцэл явуулах талбайн хэмжээг тооцох, хор хөнөөлийг хязгаарлахын тулд хээрийн судалгаанд тулгуурлан гүйцэтгэх зайлшгүй шаардлага байгаа болно.

Навч, шилмүүсний хөнөөлт шавжид 2-3 жил дараалан идэгдсэн, иш холтос, модлогийн хөнөөлт шавж, түймрийн хамтын нөлөөлөлд өртөгдсөн ой хатаж хуурайшин ойн чанараа алддаг юм.

Иймээс ойн хөнөөлт шавж, өвчний судалгаа, тэмцлийн ажлыг жил бүр тогтмол явуулж байх шаардлага зүй ёсоор урган гарч ирж байна.

Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх ажлыг улсын хэмжээнд баггүй хэмжээний хөрнгө гаргаж, улсын төсөв болон орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр "Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай" хууль болон бусад хууль тогтоомжийн дагуу тендер зарлан зохион байгуулж, үр дүнтэй гүйцэтгэж байна.

Ойн хөнөөлт шавжийн экологи, биологийн онцлог, тархалт, хэт олшролтыг тогтоох, голомт бүхий талбайг илрүүлэх, тэмцэл явуулах талбайг сонгох, тэмцлийн ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулах, тэмцэл явуулах аргыг сонгох зорилгоор судалгааны ажлыг зайлшгүй зохион байгуулах шаардлагатай байдаг.

Энэ үүднээс манай "Байгаль орчин, тогтвортой хөгжлийн санаачлага" ТББ нь Булган аймгийн орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөр ойн хөнөөлт шавж, өвчний судалгааны ажлыг гүйцэтгэхээр болсон бөгөөд тендерийн баримт бичигт заасны дагуу энэхүү эхлэлтийн тайланг боловсруулан хүргүүлж байна.

1. "ОЙН ХОРТНЫ СУДАЛГААНЫ АЖИЛ /300000ГА/" БУАОНӨГ/202112018 ЗӨВЛӨХ ҮЙЛЧИЛГЭЭ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ

1.1. Судалгааны зорилго, зорилт

Тус ажил нь ойн хөнөөлт шавжийн экологи биологийн онцлог, тархалтыг тогтоох, тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох, тэмцлийн ажлын үр дагаврын мониторинг хийх зэрэг судалгааг гүйцэтгэх зорилготой бөгөөд дараах зорилтуудыг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Судалгаа явуулах газар нутагт хөнөөл учруулж буй голлох ойн хөнөөлт шавжийн зүйлийг тодорхойлох,
- Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтын талбайн хэмжээг ой зохион байгуулалтын материал ашиглан аймаг, сумын хэмжээнд гаргах,
- Ойн хөнөөлт шавжийн харьцангуй нягтшилыг гаргах,
- Ойн голлох хөнөөлт шавжийн биологи, экологийн онцлогийг судалж фенологийн хүснэгтүүд боловсруулах,
- Тэмцлийн ажил гүйцэтгэсний дараа мониторинг судалгааг хийж тэмцлийн ажлын үр дүнг тооцон, хэрэглэж буй бодис, бэлдмэл, арга технологийн шавжийн бүлгэмдэл үзүүлэх сөрөг нөлөөг судалж тогтоох,
- 2021, 2022 онд ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах төлөвлөгөөг боловсруулах зэрэг болно.

1.2. Судалгааны арга зүй

Судалгааг 2010 онд "Байгаль орчин, тогтвортой хөгжлийн санаачлага" ТББ-ын эрдэмтэд судлаачдын баг боловсруулж, ХААИС-ын харьяа Ургамал хамгааллын эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн 2011 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрийн эрдмийн зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэгдэж батлагдсан арга зүйгээр "Ойн хөнөөлт шавжийн тархалтыг тодорхойлох судалгааны ажилд тавих ерөнхий шаардлага" MNS 6533:2015, "Ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэх ажлын үр дүнг тооцох ажилд тавих ерөнхий шаардлага" MNS 6533:2015 стандартуудын дагуу гүйцэтгэнэ.

1.3. Судалгаа явуулах газар нутаг

2021 онд Булган аймгийн Хутаг-өндөр, Орхон, Сэлэнгэ, Хангал, Бүрэгхангай, Баян-агт, Бугат, Тэшиг зэрэг сумын 300.0 мянган га талбайд явуулна. Судалгаанд хамрагдах талбайн нарийвчилсан байдлыг хүснэгт 1-ээр үзүүллээ. Тухайн үеийн нөхцөл байдлаас шалтгаалж энэ нарийвчлан гаргасан талбай өөрчлөгдөж болно.

1.4. Судалгааг гүйцэтгэх бүрэлдэхүүн

Судалгааны ажлыг дараах бүрэлдэхүүнтэй гүйцэтгэхээр бэлтгэл хангаж байна.

Үүнд:

- И.Дорж – Ойн инженер, шавж судлаач,
- Ж.Жаргал – Биологич, шавж судлаач,
- С.Ундрах – ойн инженер
- Э.Сарангуа – экологич, шавж судлаач
- Ц.Доржжанцан – Мэргэжилтэн,

1.5. Судалгааг гүйцэтгэх үе шат, хугацаа

Хаврын механикийн судалгааны ажлыг 2021 оны 04 дүгээр сарын 25-наас 2021 оны 05 дугаар сарын 10, үүргийн шүршигч, онгоцны тэмцлийн ажлыг явуулах судалгааг 6-р сарын 10-наас 20-ны хооронд хийж гүйцэтгэлээ. Тэмцлийн ажлын дараах мониторинги судалгааны ажлыг 2021 оны 06 дугаар сарын 25-наас 2021 оны 08 дугаар сарын 27-ны хооронд, намрын судалгааны ажлыг 2021 оны 09 дүгээр сарын 01-нээс 2021 оны 09 дүгээр сарын 25-ны хооронд тус тус гүйцэтгэхээр төлөвлөн бэлтгэл ажлыг хангаж ажиллаж байна.

Covid-19 цар тахалтай холбоотойгоор сум, сум дундын ойн анги болон нутгийн айл өрхөөр оролгүй, зөвхөн утсаар холбогдож мэдээлэл солилцож ажиллаж байна.

1.6. Судалгааны ажлын бэлтгэл ажил

Судалгааны ажлыг гүйцэтгэхийн өмнө дараах бэлтгэл ажлыг хангасан. Үүнд:

- Судалгааны ажилд хэрэглэх автомашиныг ажилд бэлтгэсэн,
- Судалгаанд хэрэглэсэн багаж хэрэгслийг ажилд бэлтгэсэн,

- Судалгаанд хэрэглэх бодис /хлороформ, спирт/, материал /хөвөн, өнгийн таваг, нэг удаагийн хуванцар аяга, гэх мэт/ зэргийг худалдан авч бэлтгэсэн,
- Ажилчдад хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа өгөн ой, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх талаар анхааруулга өгсөн,
- Судалгаа явуулах маршрут, зураглал гаргасан.
- Судалгаанд хамрагдах газар нутгийн нэр, хэсэглэлийн дугаарыг урьдчилан гаргаж, хүснэгт 1-ээр үзүүлэв. Тус талбайн хэсэглэлийн дугаар, газрын нэр судалгааны явцад өөрчлөгдөж болно.

Хүснэгт 1

Булган аймагт ойн хөнөөлт шавжийн судалгаанд хамрагдах газар нутаг талбайн хэмжээ

Д/д	Судалгаа явуулсан сумын нэр	Газрын нэр	Хэсэглэлийн дугаар	Судалгаа явуулсан талбай /га/
1	Хутаг Өндөр	Цагаан хөтөл, Уньтын овоо, Хуурай, Замбуугын даваа, Зүүн баруун гол, Өвөр могой, Хүйтэн бургас, Шивэрт, Уургын даваа, Мянган үзүүр, Уртын ам, Бэрхийн ам, Их бага яруу манхан	424, 412, 402, 403, 404, 693, 392, 393, 383, 374, 359, 340, 319, 357, 338, 339, 118, 79, 80, 82, 154, 119, 120, 102, 141, 182, 142, 104, 103	30000
2	Орхон	Ар булаг, Баруун могой, Индүүт, Шанд, Зөөхий, Шувуут, Бяцхан хөтөл, Гурван гуя, Наран, Мээж уул, Мэргэн дөрөлж, Нүхт уул, Зэрэглээ, Нарийний хөх чулуу, Дамиран, Өндөр улаан, Орвон уул	49, 50, 51, 52, 53, 71, 72, 73, 74, 75, 13, 14, 31, 33, 18, 19, 37, 21, 38, 39, 35, 36, 80, 81, 82, 83, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68	55000
3	Сэлэнгэ	Наран булаг, Бэлчир, Бухын	550, 489, 488,	45000

		ам, Хийдийн даваа, Тариахтын даваа, Харлагын гол, Наран, Азаргын гол, Моёодоо	487, 499, 498, 486, 479, 478, 465, 395, 396, 397, 398, 412	
4	Хангал	Дордоом, Сөрт, Бэрх, Сөртийн эх, Улаан мод, Хөх даваа, Шивэрт, Гурван гозгор задгай, Сэрүүн, Хайлантай тэрэм, Бор бургаст, Чулуут, Хандгайт	89, 79, 90, 80, 91, 92, 93, 94, 152, 83, 84, 85, 86, 86, 100, 101, 102, 103, 107, 106, 105, 104, 117, 116, 115, 87, 88, 109, 63, 64, 65, 55	45000
5	Бүрэгхангай	Өвөр цуурай, Бодь модны ам, Жинстийн ар, Хахаачийн хойд урд салаа, Ногоон морь, Даадайн гуя, Ямаатын ам, Тахилт, Ар цуурай	33, 48, 51, 44, 49, 42, 41, 47	8000
6	Баян-Агт	Сангийн далай, Булуу мандал, Цочиртын овоо, Баян даваа, Хөх энгэр, Зуунмод, Балигийн эх, Сант уул, Цуурайн даваа, Үнэгт, Сүүжийн даваа, Дулаан хан уул	50, 52, 29, 30, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 72, 74, 73, 95, 94, 107, 109,	16000
7	Бугат	Бухын даваа, Төлүүгийн даваа, Зосын даваа, Даваат Булгын эх, Өргөө, Булаг, Бумбат, Бургааст, Баян төлөгийн ар, Мааньт, Маантын эх, Тарвагатайн давааны ар, Цачиртын гүүр, Уул алтайд, Дунд нуруу, Дундат, Борт	207, 208, 209, 212, 222, 463, 366, 468, 87, 89, 79, 90, 80, 91, 93, 94, 45, 48, 51, 255, 232, 256, 258, 280, 281, 285, 267, 268, 296, 252, 250, 204, 257	50000
8	Тэшиг	Хавчир анга, Хойд булаг, Мухарын даваа, Төмөрөнгийн зүүн, Баруун гол, Бүрэгтэйн нуруу, Согоот, Хантайн нуруу, Хөөгийн нуруу, Улиатай, Харцай, Тариахтайн даваа, Их хөндий, Нарийн хөндий, Тогоо, Залаа, Гурван хөх чулуу, Ар хүзүүт	614, 615, 616, 617, 664, 794, 751, 717, 718, 719, 666, 667, 668, 669, 876, 877, 879, 881, 883, 886, 891, 892, 435, 436, 361, 241, 297, 365, 366	51000
ДҮН				300,000.0

1.7. Судалгаанд хэрэглэх техник, багаж хэрэгсэл, хэрэглэхүүн

Энэ судалгаагаар ойн хөнөөлт шавжийн биологи, экологийн онцлог, тархалтыг тогтоох, 2021, 2022 онд тэмцлийн ажил явуулах талбайг сонгох судалгааны ажлыг гүйцэтгэхэд хэрэглэсэн техник, багаж хэрэгсэл, хэрэглэхүүнийг хүснэгт 2 -оор үзүүлээ.

Хүснэгт 2

Судалгаанд хэрэглэсэн багаж хэрэгсэл, машин техникийн жагсаалт

Д/д	Багаж хэрэгсэл, машин техникийн нэр	Тоо хэмжээ
1	Бичил цаг уур хэмжигч багаж	2 ширхэг
2	Газарзүйн байршил тодорхойлогч GPS багаж	4 ширхэг
3	Майхан	4 ширхэг
4	Дэлгэц материал	1
5	Шавж үхүүлэх, хадгалах сав	4
6	Зургийн аппарат	4
7	Камерь	1
8	Шавж барих ховой /сачок/	4
9	Сорогч багаж	4
10	Лонхон урхи	150
11	Тавган урхи	250
12	Модны диаметр хэмжигч	1
13	Өндөр хэмжигч	4
14	Хүрэнцэр хэмжих штангенциркуль	10
15	Шавж барих, тоолох тор	5
17	Пургон автомашин	1
18	Ланд 80 автомашин	1
19	Цахилгаан өсгөгч	1

2. 2021 ОНД МЕХАНИК АРГААР ТЭМЦЭЛ ЯВУУЛАХ ТАЛБАЙ СОНГОХ СУДАЛГАА

2.1. Судалгаа явуулсан газар нутаг

2021 онд механик аргаар тэмцэл явуулах шаардлагатай талбай сонгох судалгаанд Булган аймгийн Хутаг-Өндөр, Тэшиг, Бугат, Бүрэгхангай, Хангал, Орхон зэрэг сумдын 89,5 мянган га талбайн ой хамрагдсан /Хүснэгт 2/.

Хүснэгт 2

2021 онд механик аргаар тэмцэл явуулах талбай сонгох судалгаанд хамрагдсан газар нутаг талбайн хэмжээ

Д/д	Судалгаа явуулсан сумын нэр	Газрын нэр	Хэсэглэлийн дугаар	Судалгаа явуулсан талбай /га/
1	Хутаг-Өндөр	Дондогийн булаг, Өвөр бэрхийн ам, Их булаг Цахиурт уул, Цант, Цэнт, Нарийн төлбөр, Намнан уул, Хөтөл ус, Сэлэнгэ мөрний сав дагуух бургасан ой, Эгийн голын сав дагуух бургасан ой	189, 317, 255, 267, 266, 290, 291, 292, 295, 297, 300, 299, 301, 145, 146, 156, 239, 240, 244, 259, 460-463, 318, 337, 338, 354, 355, 357,358, 356,373, 263, 389, 392, 411, 423, 435, 443, 444, 445, 453, 459, 460, 458, 457	20000
2	Тэшиг	Хавчир анга, Хойд булаг, Мухарын даваа, Төмөрөнгийн зүүн, Баруун гол, Бүрэгтэйн нуруу, Согоот, Хантайн нуруу, Хөөгийн нуруу, Улиатай, Харцай, Тариахтайн даваа, Их хөндий, Нарийн хөндий, Тогоо, Залаа, Гурван хөх чулуу, Ар хүзүүт	614, 615, 616, 617, 664, 794, 751, 717, 718, 719, 666, 667, 668, 669, 876, 877, 879, 881, 883, 886, 891, 892, 435, 436, 361, 241, 297, 365, 366	15000
3	Орхон	Их даваа, Хүүш, Занги, Халзангийн даваа, Байшинт өлийн даваа, Хөх чулуут, Ар булаг, Булганхан, Цээнт, Азарга, Хүрэн булаг, Сүүл өндөр, Ар булаг багийн ойн сан, Мааньт багийн ойн сан, Их Мээж, Бага Мээж, Нарангийн гол, Бяцхан хөтөл, Гурван гуя, Халиун багийн нутаг, Зүйлийн хөндий, Ар	49-53, 70-75, 13, 14, 31, 33, 18, 19, 37, 21, 38, 39, 35, 36, 80-83, 10, 25, 26, 27, 29, 49, 116-118, 50, 69, 17, 32, 101, 102, 104, 105, 106, 109, 121, 122, 134, 142, 131, 132, 137, 138, 139, 448, 114-117, 126-129,	15000

		булаг, Баруун могойт, Шанд, Урт булагийн ам Зүрхийн могойн гол, Могойн гол, Бор харгана, Арбулаг, Баруун могой, Их булаг	135, 136, 150	
4	Бүрэгхангай	Тахилт, Ямаатын ам, Бодь модны ам, Амралтын ам, Хахаачийн ам, Шавартын ам	41-44, 47, 48, 49	2500
5	Хангал	Чулуут, Цуурай, Ар тэрэгс, Хөх даваа, Дордоом, Хандгайт, Мэргэн, Сэвсүүл, Хандгайт, Хонгор өндөр, Мэргэн, Ар тэрэгч, Сүүл толгой	75, 84-87, 100, 111, 112, 152, 154, 118, 119, 121, 124, 125, 126, 138, 139, 157, 158	12000
6	Бугат	Уулын хавчуу, Баян булагийн даваа, Могой, Моностой, Тарвагатайн даваа, Наран, Өргөөт булаг, Дундат, Дунд нуруу, Цачирт	230-235, 255-259, 280, 281, 285, 267, 268, 289, 296, 252, 250, 204, 257, 278, 279, 290, 267, 268, 298, 274-277, 252, 250, 204-208, 228, 229, 253	25000
ДҮН				89,500.0

2.2. Судалгааг гүйцэтгэсэн бүрэлдэхүүн

Судалгааг “Байгаль орчин, тогтвортой хөгжлийн санаачлага” ТББ-ын зөвлөх, ерөнхий инженер И.Дорж гүйцэтгэсэн.

2.3. Судалгааг гүйцэтгэсэн үе шат, хугацаа

Судалгааны ажлыг 2021 оны 05 дугаар сарын 08-наас 2021 оны 05 дугаар сарын 31-ний хооронд явуулсан.

2.4. Судалгааны ажлын бэлтгэл ажил

Судалгааны ажлыг гүйцэтгэхийн өмнө дараах бэлтгэл ажлыг хангасан. Үүнд:

- Судалгааны ажилд хэрэглэх автомашиныг ажилд бэлтгэсэн,
- Судалгаанд хэрэглэсэн багаж хэрэгслийг ажилд бэлтгэсэн,
- Судалгаанд хэрэглэх бодис /хлороформ, спирт/, материал /хөвөн, өнгийн таваг, нэг удаагийн хуванцар аяга, гэх мэт/ зэргийг худалдан авч бэлтгэсэн,
- Ажилчдад хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны зааварчилгаа өгөн ой, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх талаар анхааруулга өгсөн,

- Судалгаа явуулах маршрут, зураглал гаргасан.

2.5. Судалгааны үр дүн

Судалгааны ажлын дүнд 2021 оны хавар голлох ойн хөнөөлт шавжийн нэг өрөөсгөл хүр эрвээхэйн өндөгтэй механик аргаар тэмцэл явуулах талбайн хэмжээг тогтоож, сонгосон.

Судалгааны дүнд Хутаг өндөр суманд 2100 га, Тэшиг суманд 2000 га, Бүрэгхангай суманд 300 га, Орхон суманд 200 га, Хангал суманд 1600 га, Бугат суманд 500 га талбайд механик аргаар тэмцэл явуулахаар сонгосон болно /Хүснэгт 3/.

Булган аймагт 2021 онд механик аргаар ойн хөнөөлт шавжтай тэмцэл явуулах талбайн хэмжээ

Д/д	Сумын нэр	Газрын нэр	Хэсэглэлийн дугаар	Талбайн хэмжээ /га/	Тэмцэх арга
1	Бүрэгхангай	Шавартын даваа, Амралтын ам, Хахаачийн ам,	43, 49	300	Механик арга
2	Орхон	1 дүгээр баг Зүрхийн могойн гол, Могойн гол, Бор харгана, Арбулаг, Баруун могой, Урт булаг,	101, 102, 104, 105, 106, 109, 121, 122, 134, 142, 131, 132, 137, 138, 139, 448, 114-117, 126-129, 135, 136, 150	200	Механик арга
3	Хангал	Мэргэн, Ар тэрэгч, Сүүл толгой	124, 125, 126, 138, 139, 157, 158	1600	Механик арга
4	Бугат	Уулын хавчуу, Баян булагийн даваа, Могой, Моностой, Тарвагатайн даваа, Наран, Өргөөт булаг, Дундат, Дунд нуруу, Цачирт	230, 231, 232, 233, 279, 278, 255, 256	500	Механик арга
5	Хутаг Өндөр	Өвөр бэрх, Ихбулаг	356, 357, 358, 373, 337, 318, 338	2100	Механик арга
6	Тэшиг	Хавчир анга, Хойд булаг, Мухарын даваа, Төмөрөнгийн зүүн, Баруун гол, Бүрэгтэйн нуруу, Согоот, Хантайн нуруу, Хөөгийн нуруу, Улиатай, Харцай, Тариахтайн даваа, Их хөндий, Нарийн хөндий, Тогоо, Залаа, Гурван хөх чулуу, Ар хүзүүт	614, 615, 616, 617, 664, 794, 751, 717, 718, 719, 666, 667, 668, 669, 876, 877, 879, 881, 883, 886, 891, 892, 435, 436, 361, 241, 297, 365, 366	2000	Механик арга
	ДҮН			6,700.0	

Өрөөсгөл хүр эрвээхэй

(*Ocneria dispar* L)

Хайрсан далавчтаны (Lepidoptera) баг Оргид (Orgyidae)-ийн овог. Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн эмэгчин эрвээхэй нь 8-р сарын сүүлч, 9-р сарын эхээр эвцэлдээнд орж, 350-450 ш өндгийг хад асга ихтэй бартаатай, тогтмол гэрэл гэгээтэй байдаг, байшингийн нүүр, төмөр замын буудал, модны ан цав завсар зэрэг янз бүрийн газар өндөглөнө. Өндөг үе шатандаа ил өвөлждөг. Өвөлжсөн өндөгнөөс хавар 5-р сард хүрэнцрүүд гарч ирэхийн хамт модны аль залуу шилмүүс, навч нахиагаар хооллож, эхлэх бөгөөд их олширсон жилдээ модонд нэг ч навч, шилмүүс үлдээлгүй иддэг, ойн гол аюултай хөнөөлт шавж юм.

Хүрэнцэр 40-50 хоногийн туршид амьдрах хугацаандаа эр хүрэнцэр 5 удаа, эм хүрэнцэр нь 6 удаа гуужиж өсдөг. Хүрэнцэр нь 7-р сарын дунд үеэс эхлэн хүүхэлдэйн хөгжилд шилжиж, улмаар 15-20 хоногийн дараагаар эрвээхэй болно.

8-р сарын дундуур тогтуухан дулаахан өдөр Өрөөсгөл хүр эрвээхэй үй олноороо нисэж эвцэлдээнд орон өндөглөнө. Хад асган дахь өндөгнөөс хавар эрт анхны хүрэнцэр бий болохын хамт хэд хэдээрээ нийлж шүлсээрээ томоохон тор нэхдэг. Ингээд нэхсэн торны хамтаар алс газар хаягдан шинэ шинэ голомтуудыг үүсгэдэг.

Хавар эрт уул хад асга цагаан цайвар тороор бүрхэгдсэн байвал тэд Өрөөсгөл хүр эрвээхэйн хүрэнцэр байна гэсэн шинж тэмдгийг заахаас гадна уг торыг цуглуулан авч шатаах буюу устгаснаараа цаашид үржин олшрох замыг хааж болдог механик арга байдаг. Уг эрвээхэйн хүрэнцэр мод, модлог ургамлуудын навч, шилмүүсээр хооллоод зогсохгүй 300 гаруй зүйлийн ургамлаар хооллодог хөнөөлт шавж юм.

ДҮГНЭЛТ

Манай байгууллага нь Булган аймгийн Засаг дарга Б.Ариун-Эрдэнэтэй 2021 оны 04 дүгээр сарын 02 өдөр байгуулсан “Булган аймгийн зарим сумдын ойн санд тархсан хөнөөлт шавжийн тархалтын судалгааны ажил гүйцэтгэх” №18 дугаар гэрээний дагуу Бугат, Тэшиг, Хангал, Хутаг-Өндөр, Бүрэгхангай, Орхон зэрэг сумдын ойн санд хөнөөлт шавжтай механик аргаар тэмцэл явуулах талбай сонгох судалгааны ажлыг гүйцэтгэж, дуусгалаа.

Дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлын улмаас Монгол улсын засгийн газар, Улсын Онцгой Комиссын шийдвэрээр гамшгаас хамгаалах “Бүх нийтийн бэлэн байдал”, гамшгаас хамгаалах “Өндөржүүлсэн бэлэн байдал”-ын зэрэгт шилжиж, арга хэмжээ авч, давагдашгүй хүчин зүйлийн нөхцөл байдал үүсээд байсан тул механик аргаар тэмцэл явуулах шаардлагатай талбайг сонгох судалгааны ажил гэрээнд заасан хугацаанаас 7 хоногийн хойно эхэлж, 2021 оны 06 дугаар сарын 01-нд дуусгасан болно.

Судалгааны дүнд Хутаг өндөр суманд 2100 га, Тэшиг суманд 2000 га, Бүрэгхангай суманд 300 га, Орхон суманд 200 га, Хангал суманд 1600 га, Бугат суманд 500 га талбайд механик аргаар тэмцэл явуулахаар сонгосон болно.

Агаарын температур олон жилийн дунджаас харьцангуй сэрүүн байгаа, салхи ихтэй байгаа тул ойн шавжийн хөрснөөс гарах, өндөгнөөс гарах хугацаа дор хаяж 7 хоногоор хойшлогдон явагдаж байна.

Хаданд өндөглөсөн механик аргаар тэмцэл явуулах шаардлагатай өрөөсгөл хүр эрвээхэйн өндөг